

Стварне и позитивне промјене су могуће

Уводно обраћање високог представника Валентина Инцка путем видео линка на симпозијуму о наслијеђу Дејтонског мировног споразума у организацији Јејл (Yale) универзитета и његовог студијског програма о геноциду и Академске канцеларије Државног универзитета јужног Конектиката (Connecticut); 6. новембар 2020.

Учесници конференције,

Допустите да се на почетку захвалим професору Петигруу (Pettigrew) и доктору Сајмону (Simon) на позиву да се обратим на овоседмичном симпозијуму, као и Јејл универзитету и његовом студијском програму о геноциду те Академској канцеларији Државног универзитета јужног Конектиката за организацију овог догађаја, за који мислим да може дати користан и значајан допринос вођењу политике у Босни и Херцеговини.

Очување мира

Допустите да почнем са позитивном страном приче.

Док се приближавамо 25. годишњици Дејтонског мировног споразума, можемо се осврнути на низ постигнућа која су унаприједила живот грађана БиХ. Прво од њих – темељни циљ Споразума – јесте мир.

Нико ко је искусио рат и његове непосредне посљедице неће потцијенити вриједност тога. Прије двадесет и пет година, четири милиона становника Босне и Херцеговине – од чега је два милиона људи насилно протјерано из својих домова – покушавали су се придићи послије крвопролића и хаоса кроз које су прошли током претходне три и по године.

Прошло је тек неколико седмица од масакра у Сребреници – починиоци геноцида још увијек су премјештали тијела жртава у нади да размјера њиховог злочина никад неће бити откривена.

Тако да, када разматрамо шта је у посљедњих четврт вијека урађено лоше или уопште није урађено, и када размишљамо шта се сада мора урадити, не треба да заборавимо важну чињеницу да је у Дејтону успостављен мир и да се он од тада одржава.

Дјелотворне мјере

Мјесеци и године након краја сукоба обиљежени су брзим и углавном дјелотворним мјерама пружања помоћи становништву, како би се обновила физичка инфраструктура и успоставиле законске и политичке институције које би одржале опоравак и омогућиле земљи да се развија и на крају крајева, успије сопственим снагама.

Међу кључним стратешким иницијативама биле су: слобода кретања – чему је значајан допринос дат увођењем јединствене валуте, конвертибилне марке и униформних регистарских таблица 1998. године; спровођење повратка избјеглица у складу са Анексом 7. Споразума; увођење биометријских личних карата и пасоша, у оквиру система за заштиту личних података грађана; увођење и руковођење савременим системом пореза на додатну вриједност; свеобухватна правосудна реформа, што је укључивало и реформу Кривичног закона те полицијска реформа и реформа оружаних снага, која је резултирала чињеницом да су босанскохерцеговачке снаге учествовале у миротворним мисијама широм свијета.

Канцеларија високог представника била је један од највећих покретача ових реформи. ОХР је радио заједно са Централном банком БиХ, међународним финансијским институцијама и надлежним бх. агенцијама и министарствима на увођењу нове валуте и система индиректног опорезивања, што је било изузетно успешно. Такође, ОХР је успоставио и био на челу Радне групе за повратак и избјеглице, у којој су биле окупљене главне међународне и домаће агенције како би се омогућио и убрзао сигуран повратак избјеглица и расељених лица својим кућама. А, између бројних других реформи, ОХР је био и на челу реформе полиције и оружаних снага и процеса правосудне реформе, заједно са партнерским организацијама, укључујући и УН.

Бонска овлаштења, која су ОХР-у дата 1997. године како би могао у потпуности вршити мандат из Анекса 4. Дејтонског мировног споразума, била су кључна и дјелотворна током прве фазе опоравка и реформе. Моји претходници су их пажљиво користили, тако да омогуће међународној заједници да, у тијесној сарадњи са домаћим партнерима, да подршку цијелом низу реформи које су Босни и Херцеговини дале институционалну и законску инфраструктуру потребну да функционише као модерна демократија.

Политичко покровитељство и корупција

Наводећи ова позитивна достигнућа, није ми циљ да насликам ружичасту слику стварности која није тако позитивна. Напротив, желим истаћи успјешне елементе из процеса обнове и опоравка зато што они показују да је напредак могућ. Грешке се могу исправити а тешки проблеми се могу ријешити кроз робусна и креативна рјешења.

Погледајмо сада каква је тренутна стварност.

Босна и Херцеговина стагнира.

Њени млади одлазе а њене главне политичке странке запеле су у систему политичког покровитељства и корупције.

Један мој пријатељ недавно је провео неколико дана у болници како би се подвргнуо операцији која је била неопходна због посљедица рањавања у рату. Он ми каже да су љекари, медицинске сестре и помоћно особље били весели, сналажљиви и пажљиви – али да је било очигледно да раде са веома скромним средствима. И док је ниво клиничког знања висок, ниво административне организације је низак. Пацијенти се шаљу од врата до врата, сатима чекају по болничким ходницима да их прими презаузето особље прије него што коначно добију лијечење које им је неопходно.

У здравственом сектору, као и у толико других области, системски проблеми који су резултат четврт вијека дјелимичног опоравка сами себе одржавају. Млади људи који имају памет и одлучност да постану љекари, суочавају се са низом препрека – између осталог и новцем. Студирати медицину у Босни и Херцеговини данас је нешто што, често само богати могу да си приуште.

То се односи на цијели јавни сектор – савјесни наставници и државни службеници и комунални радници и полицајци и многи други сваки дан вриједно и добро користе тешко стечено знање али не добијају адекватну накнаду из неодговарајућих буџета и од гломазне администрације.

Промјене су могуће

У којој мјери је за ово крив недостатак послеријатног договора? Да ли је било неизбежно да Дејтон није у стању сам по себи одржати друштвени, економски и политички развој који се требао одвијати под окриљем мира?

Мој одговор је: не, није било неизбежно.

И, не, тренутна стагнација се не мора наставити.

Промјене су могуће.

Управо како је међународна заједница, под координацијом ОХР-а, успјешно реализовала кључне елементе опоравка у првој деценији после рата, она може успјешно допринијети и провођењу темељних друштвених и политичких промјена данас.

И управо како су се грађани Босне и Херцеговине супротставили најгрубљим испадима њихових политичких представника – испољавајући у свакодневном животу пристојност која је често одсутна у политичком животу – ти исти грађани, уз чврсту и досљедну подршку међународних партнера могу поставити земљу на нови курс.

Да би се ово догодило, потребно је замијенити неке устаљене одговоре новом и динамичнијом тактиком.

Европски пут

Постоји мит у вези са југоисточном Европом. Према том миту, овим крајевима влада раширена корупција, а нужно зло у политици и друштву је непоштено склапање договора.

Стварност се, како ће вам рећи свако ко борави у Босни и Херцеговини или њени сусједи, у суштини разликује од те дистопијске и аморалне слике.

Босна и Херцеговина је друштво које традиционално цијени солидарност и личну и професионалну изврсност. То је друштво у којем се грађанске обавезе и грађанска права добро разумију. Да вам дам један примјер из живота – постоји одређен ниво ангажмана и учешћа станара у управљању и одржавању стамбених зграда, што често уопште не постоји у другим, просперитетнијим дијеловима Европе.

Ипак, превише вањских партнера вјерује да постоји “балкански начин” рјешавања ствари. Превисе њих је увјерено да је једини начин да се нешто уради “балкански начин”.

Ово прихватање “балканског начина” помогло је политичкој елити да и даље чврсто држи политички дискурс у својим рукама.

Управо због овог начина размишљања, четврт вијека након краја рата у БиХ, грађани БиХ чекају у препуним и хаотичним болничким ходницима да их прими исцрпљено и недовољно плаћено болничко особље.

Као припадници међународне заједнице, ми морамо артикулисати и подржавати вриједности и принципе који су успјешни у нашим земљама.

Етички стандарди у јавном животу и стандарди ефикасности и компетентности у јавној управи у Европској унији већ деценијама су темељ друштвених и економских постигнућа. Далеко од тога да желе заобићи ове стандарде, грађани БиХ би их радо прихватили. Једино политичка елита је скептична у вези с њима.

Назадовање којем смо свједочили у неколико посљедњих година је, вјерујем, у функцији прихватања неких митских “балканских” начина рјешавања ствари.

Умјесто тога, морамо инсистирати на европском начину рјешавања ствари.

Уставне промјене

Такођер постоји мишљење да је даљњи напредак немогућ без значајнијих уставних промјена.

Требамо ли мијењати Устав? Вјероватно.

Свакако би било лакше завршавати ствари уколико би локалне политике које су уграђене у дејтонски систем биле замијењене модерним демократским дискурсом у којем грађани имају инструменте да артикулишу своје тежње и примједбе.

Но, релевантније питање је да ли су постојеће политичке странке способне провести ове уставне промјене? Јасно је да нису. Имали су двадесет и пет година да то учине и то нису учинили. Зашто би? Status quo им одговара.

Међутим, моје искуство ми говори да је промјена могућа. Промјена се може десити уколико се међународна заједница ангажује с главним актерима на локалном нивоу – грађанима активистима и невладиним организацијама које имају енергију и легитимитет да донесу стварне и позитивне промјене уколико им ми пружимо руку сарадње.

Робусна краткорочна стратегија

По мом мишљењу то мора бити дугорочна стратегија – али, шта је краткорочним периодом?

Дакле, постоје неке непосредне опасности на које треба одговорити робусним мјерама.

Бонска овлаштења се не користе од 2011. године – али могла би се поново употребити како би се окончао флагрантно непоштивање правосудног система, што је нанијело толико штете социјалној стабилности и економском опоравку. Одлуке судова се оспоравају или игноришу. То је рак рана која ће

уништити политику Босне и Херцеговине уколико не буде одстрањена. У анкети за анкетом, грађани БиХ говоре да је непостојање владавине права највећа пријетња свакодневном животу у овој земљи.

Чак и док оспоравају легитимитет судова, политичари који су стекли моћ у послеријатном периоду постали су вјешти у цитирању чланова Дејтонског мировног споразума који, како тврде, подржавају њихове властите циљеве. Као особа одговорна за праћење спровођења цивилних одредби Споразума, категорички могу рећи да Дејтон никоме не даје право да оспорава државу или њен народ.

Европска унија је несумњиво најистакнутији партнер Босне и Херцеговине када се ради о пружању помоћи БиХ у циљу њеног напредовања према нивоу просперитета и напретка који влада у другим дијеловима европског континента – а предстојећи општински избори могу подстакнути брже одвијање овог дугорочног процеса. ОХР ће бити вољан и кооперативан партнер свим оним међународним актерима који раде са главним бх. актерима како би се постигла позитивна промјена курса.

Много је тога већ постигнуто. Увјерен сам да релативно брзо на ту листу можемо још доста тога додати, примијенимо ли робустан приступ.

Хвала.